

श्रमजीवी वर्ग एवम् उत्पीडित समुदायहरू - एक होओं !

प्रश्नोत्तरमाला

(समाजवादी पार्टीबाटे बारम्बार सोधिने प्रश्न र तिनको उत्तर)

१. समाजवादी पार्टी कस्तो पार्टी हो ?

समाजवादी पार्टी नेपाली श्रमजीवी वर्ग र उत्पीडित समुदायको हितमा समर्पित समाजवादी लोकतान्त्रिक पार्टी हो । यसले नेपाली समाजमा विद्यमान वर्गीय, जातीय/राष्ट्रिय, वात्य लगायत सबै प्रकारका शोषण, उत्पीडन र विभेदको अन्त्य गरी न्याय, समानता, सम्पन्नता, स्वतन्त्रता, भातृत्व र मानवतामा आधारित समातामूलक समुन्नत सङ्घीय समाजवादी नेपाल निर्माण गर्ने लक्ष्य लिएको छ ।

समाजवादी पार्टी नेपालमा पहिचानसहितको सङ्घीय राज्य प्रणाली स्थापना गर्न चाहन्छ । यो पार्टीले नेपाल जस्तो वहुराष्ट्रिय मुलुकमा सङ्घीयता बिनाको समाजवादले राष्ट्रिय/जातीय समस्या हल गर्न सक्दैन भन्ने मान्यता राखेको छ, भने समाजवाद बिनाको सङ्घीयताले वर्गीय समस्या हल गर्न सक्दैन भन्ने मान्यता राखेको छ । यो पार्टी नागरिक सर्वभौमसत्ता, संविधानवाद, विधिको शासन, शक्ति पृथकीकरणको सिद्धान्त, वाक, प्रेस, सभा र सङ्गठन स्वतन्त्रता, वालिक मताधिकार, आवधिक निर्वाचन, प्रत्यक्ष लोकतन्त्रमा आधारित बहुमतको शासन जस्ता लोकतन्त्रका विश्वव्यापी मूल्य मान्यताप्रति प्रतिबद्ध छ ।

समाजवादी पार्टीले एकाइसौं शताब्दीको चेतना र विविधतायुक्त नेपाली समाजको विशिष्ठतामा सहभागितामूलक समानुपातिक-समावेशी लोकतन्त्र स्थापना गर्ने उद्देश्य राखेको छ । समाजवादी पार्टी आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक, भाषिक, धार्मिक, वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय र लिङ्गीय आधारमा हुने विभेद र उत्पीडनको अन्त्य गरी समाजवाद निर्माण गर्ने प्रतिबद्ध छ ।

समाजवादी पार्टीले क्रान्तिकारी समाजवादी लोकतन्त्र (Radical Socialist Democracy) लाई अझ्गिकार गर्दछ । लोकतन्त्र पुँजीवादी

युगमा विकास भएको हो । तर परम्परागत लोकतन्त्रवादीहरूले भने जस्तो लोकतन्त्र पुँजीवादीहरूको पेवा होइन । हामीले पुँजीवाद र लोकतन्त्रलाई छुट्याएर हेर्नु पर्दछ । पुँजीवाद खुल्ला बजार अर्थतन्त्रमा आधारित एक शोषणकारी आर्थिक ढाँचा भएकाले हामीले पुँजीवादलाई छोड्नु पर्दछ भने लोकतन्त्रलाई समाजवादसँग जोडेर लानु पर्दछ । समाजवादीहरूका लागि लोकतन्त्र भनेको समाजवादमा जाने बाटो हो । समाजवादको नाममा लोकतन्त्रलाई छोड्दा त्यो अधिनायकवाद वन्न पुर्दछ भने समाजवाद विनाको लोकतन्त्र सीमित वर्चश्वशाली र ध नाद्यहरूको मात्र लोकतन्त्र वन्न पुर्दछ । त्यसैले हाम्रो पार्टी लोकतन्त्र विनाको समाजवादको कुरा गर्ने साम्यवादीहरू तथा आर्थिक समानता र सामाजिक न्याय विनाको लोकतन्त्रको कुरा गर्ने पुँजीवादीहरू दुबैको विकल्पमा निर्माण भएको शक्ति हो । तसर्थ समाजवादी पार्टी नयाँ अग्रगामी क्रान्तिकारी राजनीतिक शक्ति हो ।

२. समाजवादी पार्टीको सिद्धान्त 'समुन्नत सङ्घीय समाजवाद' भन्नाले के बुझिन्छ ?

समुन्नत सङ्घीय समाजवाद नेपाली समाज परिवर्तनको मार्गदर्शक सिद्धान्त हो । विश्वमा समाजवादी विचारका विभिन्न प्रकार र धारहरू छन् । जस्तै- लोकतान्त्रिक समाजवाद, राजकीय समाजवाद, वैज्ञानिक समाजवाद, वोलिभारियन समाजवाद, उदार समाजवाद आदि । समाजवादी पार्टीले सबै प्रकारका समाजवादका राम्रा र उपयोगी पक्ष ग्रहण गर्दछ । तर, कुनै प्रकारको समाजवादको अन्धानुकरण, नक्कल वा जस्ताको त्यस्तै अनुशरण गर्दैन । समाजवादी पार्टीले एकाइसौं शताब्दीको चेतना र नेपालको मौलिकतामा आधारित नयाँ समाजवादी सिद्धान्त विकास गरेको छ । यसलाई हामीले 'समुन्नत सङ्घीय समाजवाद' भनेका छौं । समुन्नत सङ्घीय समाजवाद पहिचानसहितको सङ्घीय शासन प्रणाली भएको समाजवाद हो । सङ्घवाद र समाजवाद यसका दुई मुख्य आधारहरू हुन । सङ्घीयता, सुशासन, समृद्धि र समाजवाद यसका चार प्रमुख नीतिहरू हुन ।

हामीले समाजवाद सँगसँगै समुन्नत र सङ्घीय शब्दको प्रयोग

गर्नुको अर्थ समाजवादका कुनै पूर्ववर्ती धारसँग जस्ताको त्यस्तै विरासतमा नजोडिएको वा नबाँधिएको भन्ने हो । समुन्नत सङ्घीयता भन्नाले वर्तमान प्रशासनिक सङ्घीयताबाट पहिचानसहितको सङ्घीयतामा जाने मार्गचित्र हो । नेपालजस्तो बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुसांस्कृतिक, बहुधार्मिक समाज, समग्रमा बहुल-राष्ट्रियतायुक्त मुलुकमा सङ्घीय शासन अपरिहार्य प्रणाली हो । सङ्घीयताले स्वायतता र सम्प्रभुता, स्वशासन र साफेदारी शासन, राजनीतिक/आर्थिक अधिकार र सामाजिक/सांस्कृतिक अधिकार, समुदाय र राज्य, तल्ला एकाई र माथिल्ला एकाईबिच गतिशील सन्तुलनको मर्मलाई आत्मसात गर्दछ ।

समाजवादले न्याय, स्वतन्त्रता, समानता र सम्पन्नता भएको तर विभेद र शोषण नभएको राज्य र समाज व्यवस्था बुझनु पर्दछ । समाजवादमा उत्पादनका साधनहरूमाथि सामाजिक स्वामित्व रहेको हुन्छ । आर्थिक दृष्टिकोणले यस्तो समाजवादले पर्याप्त आर्थिक बढ्दि, समन्यायिक वितरण, दीगो विकास, मानवीय विकास र आत्मिक खुशीलाई सँगसँगै प्रवर्द्धन गर्ने छ । विविधतायुक्त नेपाली समाजको सन्दर्भमा त्यस्तो समाजवाद सङ्घीय प्रकारको हुने छ । त्यसैले हामीले भनेको समाजवाद आजसम्म विकसित समाजवादका सबै प्रारूपभन्दा विकसित वा उन्नत (Enhanced/Enriched/Advanced) समाजवाद हो । सङ्क्षेपमा भन्दा 'समुन्नत सङ्घीय समाजवाद' प्रशासनिक सङ्घीयताबाट पहिचानसहितको सङ्घीयता र लोकतान्त्रिक समाजवाद तथा राजकीय समाजवादको विकल्पमा नेपाली विशेषतायुक्त समाजवादमा जाने मौलिक, सृजनशील र विशिष्ट राजनीतिक सिद्धान्त हो । यसको मार्गदर्शनमा समाजवादी पार्टीले नेपाली समाजका विद्यमान अन्तर्विरोधहरू हल गर्ने छ । उन्नत, सुशासित, सभ्य र समृद्ध मुलुक निर्माण गर्ने छ ।

३. समुन्नत सङ्घीय समाजवादको थप विशेषता भनेको के हो ? ती विशेषताहरू के के हुन ?

विश्वमा प्रचलित वाक, प्रेस, सभा, सङ्गठन स्वतन्त्रता जस्ता आम लोकतान्त्रिक मूल्य मान्यताका अतिरिक्त समाजवादी पार्टीले परिकल्पना

गरेको समुन्नत सङ्घीय समाजवाद कस्तो हुन्छ, त्यो प्रष्ट पार्ने तत्वहरूलाई थप विशेषता भनिएको हो । नेपालको मौलिकता र विशिष्टतामा समाजवाद लागू गर्दा समाजवादी पार्टीले यी विशेषतासहितको समाजवाद निर्माण गर्ने छ । ‘समुन्नत सङ्घीय समाजवाद’ का थप १५ विशेषताहरू छन् । ती हुन्- १.राष्ट्रिय स्वाधिनता २.सङ्घीय शासन ३.समाजवादी व्यवस्था ४.सहभागितामूलक समावेशी लोकतन्त्र ५.राष्ट्रिय पहिचान ६.सामाजिक न्याय ७.समतामूलक समृद्धि ८.लोककल्याणकारी राज्य र सामाजिक सुरक्षा ९.सुशासन र सदाचार १०. समानुपातिक समावेशीकरण ११. स्वशासन तथा स्वायत्तता १२. साँस्कृतिक बहुलता १३.समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली १४.पर्यावरणीय सन्तुलन १५. बहुलतायुक्त राष्ट्रवाद र राष्ट्रिय एकता ।

४.समाजवादी पार्टीको दार्शनिक वैचारिक आधारहरू के के हुन् ?

पार्टी विधानको प्रस्तावनामा “नेपाललाई सामन्ती वर्ण व्यवस्था, जातप्रथा, पितृसत्तात्मक संस्कृतिको आधारमा हेर्ने र बुझ्ने जातीय अहङ्कारवादी मनोवृत्ति र दृष्टिकोणविरुद्ध द्वन्द्वात्मक तथा ऐतिहासिक भौतिकवादी दृष्टिकोणको आधारमा समाजलाई बुझ्ने, व्याख्या गर्ने र परिवर्तन गर्ने वैचारिक प्रतिबद्धता व्यक्त गर्ने ध्येयका साथ राष्ट्रिय मुक्ति आन्दोलन, वर्गीय तथा सामाजिक मुक्ति आन्दोलनलाई एकाकार गरी नेपालमा समुन्नत सङ्घीय समाजवाद स्थापना गर्ने” कुरा उल्लेख गरेको छ । यसबाट समाजवादी पार्टीको दार्शनिक आधार द्वन्द्वात्मक तथा ऐतिहासिक भौतिकवाद हो भन्ने कुरा स्पष्ट छ । तर यो दर्शनलाई कुनै जड सिद्धान्तका रूपमा नभएर निरन्तर परिमार्जन र विकसित हुँदै जाने गतिशील दर्शनका रूपमा बुझ्नु पर्दछ । अर्थशास्त्रीय दृष्टिकोणले यसको सिद्धान्त सामाजिक उत्तरदायित्वसहितको बजार अर्थतन्त्र, समावेशी विकास र समतामूलक समृद्धि हो । राजनीतिक रूपले सहभागितामूलक, समानुपातिक समावेशी तथा प्रत्यक्ष लोकतन्त्रमा विश्वास गर्दछ । समाजशास्त्रीय दृष्टिकोणबाट पहिचान र अधिकारमा आधारित सङ्घीयता र बहुसाँस्कृतिकतावादलाई अबलम्बन गर्ने छ । राजनीतिक संस्कृतिका दृष्टिकोणले सुशासन र सदाचारमा आधारित मान्यता र पद्धति अबलम्बन गर्ने छ । मार्क्सवादको अभ्युदयदेखि

आजसम्म विश्व समाजवादी आन्दोलनले विभिन्न मुलुकहरूमा विकास गरेका सकारात्मक योगदानहरू, राष्ट्रिय मुक्ति आन्दोलनका शिक्षाहरू तथा ज्ञान विज्ञानको क्षेत्रमा भएका पछिल्ला विकासहरू यसको आधार/स्रोत हुन् । समुन्नत सङ्घीय समाजवाद दर्शनको हिसावले वैज्ञानिक, राजनीतिक हिसावले लोकतान्त्रिक र सामाजिक न्यायको हिसावले लोककल्याणकारी भएकाले पुँजीवादको तुलनामा यसको श्रेष्ठता सुनिश्चित छ ।

५. द्वन्द्वात्मक तथा ऐतिहासिक भौतिकवाद भनेको कस्तो दर्शन हो ? यसको गतिशील विकास कसरी हुन्छ ?

द्वन्द्वात्मक भौतिकवाद (डाइलेक्टिकल म्याटरलिज्म) भनेको जीवन र जगतमा भएका सबै वस्तु तथा घटनाहरूमा दुई विपरीत तत्वहरू हुन्छन्, तिनीहरूबिचको सङ्घर्ष र एकत्वले नै संसारलाई गतिशील बनाउँछ, भन्ने हो । यसमा दुईवटा शब्दहरू रहेका छन्: द्वन्द्ववाद र भौतिकवाद । द्वन्द्ववादको सार भनेको संसारमा सबै वस्तुहरू दुई विपरित तत्वहरूले बनेका हुन्छन् र तिनीहरूबिचको सङ्घर्षले वस्तु निरन्तर गतिशील र परिवर्तन हुन्छ, भन्ने हो भने भौतिकवादको सार भनेको वस्तु नै प्राथमिक(आदि) तत्व हो र प्रत्येक वस्तुहरूमा रहेको विपरित तत्व वा द्वन्द्वहरूबिचको एकत्वले नै विकास गर्दछ, भन्ने हो । भौतिकवादले वस्तुको अस्तित्वले नै चेतनाको विकास गर्दछ, भन्ने मान्यता राख्दछ । वस्तु नै नभए द्वन्द्वको अस्तित्व हुँदैन । त्यसैले प्रत्येक वस्तुमा हुने निरन्तर सङ्घर्ष र एकत्वले त्यसको अस्तित्व निर्माण हुन्छ, तर वस्तु निरन्तर गति र परिवर्तनमा हुन्छ, भन्ने मान्यता नै द्वन्द्वात्मक भौतिकवाद हो । अर्को शब्दमा भन्दा भौतिक जगतलाई निरन्तर गति र परिवर्तनमा बुझ्ने विधि नै द्वन्द्वात्मक भौतिकवाद हो । यो सत्यको खोज, तर्कना, बोध र अभिव्यक्ति गर्ने विधि हो । त्यसरी नै ऐतिहासिक भौतिकवाद भनेको मानव समाजको इतिहासलाई विज्ञानसम्मत ढड्गाले विश्लेषण गर्ने पद्धति हो । जस्तो वर्तमान नेपाली समाज पुँजीवादी किन हो ? यसलाई हामीले बहुराष्ट्रिय राज्य भन्नुको कारण के हो ? गणवाट कविला, कविलाबाट जनजाति र जनजातिबाट राष्ट्र निर्माणको प्रक्रिया कस्तो हुन्छ । वर्ण व्यवस्थाको आधारमा मानिसहरूलाई उचनीच ठान्नु किन गलत छ, आदि ? यसको भौतिकवादी ढड्गाले विश्लेषण गर्नु ऐतिहासिक

भौतिकवाद हो । सद्क्षेपमा भन्दा द्वन्द्वात्मक तथा ऐतिहासिक भौतिकवाद भनेको यो जीवन र जगतलाई हेर्ने, बुझ्ने र बदल्ने दर्शन हो । यो विधिको प्रयोग गर्न दुईवटा विपरित भावलाई व्यक्त गर्ने चिज लिनु पर्दछ । त्यसलाई प्रवर्ग (क्याटोगरी) भनिन्छ । प्रवर्गहरूको सम्बन्ध व्यक्त गर्न विश्लेषण विधि (मेथडोलजी) चाहिन्छ । उदाहरणका लागि ‘उज्यालो’ र ‘अँध्यारो’ लाई दिउँ । ‘उज्यालो समय’ र ‘अँध्यारो समय’ को जोडले एक दिन बन्छ । यी दुईको सम्बन्धलाई सामान्यतया तीन तरिकाले व्यक्त गर्न सकिन्छ ।

१. उज्यालो राम्रोको प्रतीक हो । उज्योलमा काम गर्न सकिन्छ । अँध्यारो नराम्रोको प्रतीक हो । अँध्यारोमा काम गर्न पाइन्न ।
२. अँध्यारो नभए विश्राम कहिले गर्ने ? २४ घण्टा उज्यालो भए २४ घण्टा काम गर्न सकिएला ? काम भन्दा विश्राम राम्रो हो, तसर्थ उज्यालो भन्दा अँध्यारो राम्रो हो ।
३. उज्यालो र अँध्यारो एउटै अस्तित्वको दुई पाटा हुन । एक विना अर्को हुन्न । तसर्थ दुबैलाई सही सदुपयोग गर्नु पर्दछ । विश्रामले काम गर्ने शक्ति सञ्चय गर्दछ । कामले विश्राम गर्ने थकान सृजना गर्दछ । काम र विश्राम जस्तै हुन उज्यालो र अँध्यारो ।

यी तीन विश्लेषणमध्ये कुनै मानिसले कुन विश्लेषण विधिमा विश्वास गर्दछ, त्यही बमोजिमको उसको धारणा बन्दछ ।

द्वन्द्वात्मक भौतिकवाद भनेको आधुनिक ज्ञान विज्ञानको युगमा अनेक समसामयिक प्रवर्गहरूविचको सम्बन्धलाई नयाँ ढड्गाले विश्लेषण गर्ने र तदनुरूप संसार बदल्ने दृष्टिकोण हो । उदाहरणका लागि ‘स्वतन्त्रता’ र ‘समानता’ दुई प्रवर्ग छन् । यी दुई प्रवर्गको सम्बन्धलाई ३ विकल्पमा प्रस्तुत गर्न सकिन्छ ।

१. स्वतन्त्रता प्रमुख हो, स्वतन्त्रताले समानता आफै प्रत्याभूत गर्दछ ।
२. समानता प्रमुख हो, समानताले स्वतन्त्रता आफै प्रत्याभूत गर्दछ ।
३. स्वतन्त्रता र समानता अविभाज्य छन्, एकको मूल्यमा अर्कोको छनौट गर्न सकिन्न ।

यी तीन विकल्पको छनौटले मान्छेको राजनीतिक आस्थालाई फरक बनाउँछ । पहिलो विकल्पको छनौटले उदारवादी वा पुँजीवादी सिद्धान्त

निर्माण हुन्छ । दोस्रो विकल्पको छनौटले साम्यवादी विचारधारा बन्न पुरदछ भने तेस्रो विकल्पको छनौटले समाजवादी विचारधारा निर्माण हुन्छ ।

६. समाजवादी पार्टी परम्परागत थप एक पार्टी हो कि वैकल्पिक राजनीतिक शक्ति हो ?

राजनीति मुख्य दुई प्रकारको हुन्छ । एक- सत्ता राजनीति । दुई- परिवर्तनकारी राजनीति । सत्ता राजनीतिमा हालीमुहाली जमाएको विचार, दल र प्रवृत्तिलाई परम्परावादी वा यथास्थितिवादी राजनीति भनिन्छ । सत्ता राजनीतिको नीति, कार्यक्रम, कार्यशैलीमा विश्वास नगर्ने, अभ्यंक, नयाँ र मौलिक प्रकारका रचनात्मक विकल्पको खोजी गर्ने राजनीतिलाई परिवर्तनकारी वा क्रान्तिकारी राजनीति भनिन्छ । समाजवादी पार्टी पहिलो प्रकारको हैन, दोस्रो प्रकारको राजनीति गर्ने पार्टी हो । तसर्थ समाजवादी पार्टी वैकल्पिक राजनीतिक शक्ति हो । परिवर्तनकारी राजनीतिक शक्ति हो ।

तर वैकल्पिक भन्ने/भनिने सबै असल, क्रान्तिकारी र समाजवादी नै हुन्छन भन्ने छैन् । प्रतिगामी वा यथास्थितिवादी शक्तिहरूले पनि वैकल्पिक शब्दको प्रयोग गर्न सक्छन् । दक्षिणपन्थी, पश्चगामी, नवउदारवादी वा यथास्थितिवादीले विकल्पको दावी गर्न सक्दछन् । एउटा पार्टीको ठाउँमा अर्को पार्टी बनाएर मात्र वैकल्पिक हुदैन । वैकल्पिक हुन समग्र वैचारिक ढृष्टिकोण, सङ्गठन शैली, राजनीतिक सोच, एजेण्डा, कार्यपद्धति र संस्कार नै नयाँ, फरक, सहि र उन्नत हुनु पर्दछ । त्यो समाजवादी पार्टीसँग छ ।

७. समाजवादी पार्टीका मुख्य एजेण्डा (मुद्दा)हरू के के हुन् ?

समाजवादी पार्टीका मुख्य एजेण्डाहरू- १. पहिचान र अधिकारमा आधारित सङ्घीयता अर्थात १० जोड १ प्रदेशको रचना तथा प्रदेशको पुनर्सिमाइकन २. शासकीय स्वरूपमा परिवर्तन अर्थात प्रत्यक्ष निर्वाचित राष्ट्रपति र पूर्ण समानुपातिक संसद ३. आदिवासी जनजाति, मधेशी, खस, थारु, शिल्पी/दलित, मुस्लिम, अल्पसङ्ख्यक समुदाय, महिला, पिछडा वर्ग, दुर्गमवासी, यौनिक तथा लैडिगिक अल्पसङ्ख्यक लगायत देशका सीमान्तकृत समुदायहरूको शासकिकरण र मूलप्रवाहीकरण ४. समानुपातिक समावेशिता

र आरक्षण ५. भाषिक, साँस्कृतिक अधिकारको पूर्ण प्रत्याभूति तथा बहुभाषिक नीतिको अवलम्बन ६. सुशासन र सदाचारमा आधारित राज्य प्रणाली ७. समतामलुक समृद्धि ८. सबैखाले विभेद र असमानताको अन्त्य ९. सामाजिक आर्थिक न्याय १०. धर्म निरपेक्षता आदि हुन् ।

८. समाजवादी पार्टीको आवश्यकता किन पर्यो ? यी एजेण्डा पुरानै पार्टीबाट पुरा हुन सक्दैनन् ?

देशमा अरु पनि पार्टी छन् । पार्टीको सङ्गत्या कम भएर वा पार्टी खोल्ने रहरले समाजवादी पार्टी खोलिएको हैन । समाजवादी पार्टी नेपाली समाजमा विद्यमान विभेद र शोषणको अन्त्य गर्ने जनसङ्घर्षका क्रममा निर्माण भएको हो । मुलुकलाई सङ्घीयकरणको दिशामा लाने सदर्भमा पहिचान र अधिकारको पैरवी गर्ने मधेशी जनअधिकार फोरम, सङ्घीय समाजवादी पार्टी र खस समावेशी पार्टीको एकताबाट बनेको सङ्घीय समाजवादी फोरम नेपाल तथा पछिल्लो समय प्रगतिशील लोकतान्त्रिक शक्तिको रूपमा स्थापित नयाँ शक्ति पार्टी लगायतका पार्टीहरूको एकताबाट समाजवादी पार्टी बनेको हो । समाजवादी पार्टीले जुन एजेण्डा बोकेको छ- पुराना पार्टीहरूले ती एजेण्डाहरू लागू नगरेको वा लागू गर्न इच्छुक नभएकै कारण महिला, मधेशी, आदिबासी जनजाति, खस, शिल्पी/दलित, थारु, मुस्लिम, अल्पसङ्गत्यक, पिछडा वर्ग आदि समुदायले जनसङ्घर्ष गरेका हुन् । नेपालमा काइग्रेस र कम्युनिष्ट पार्टीहरूले इतिहासमा एकहदसम्म क्रान्तिको नेतृत्व गरेकै हुन् । तर उनीहरू समाजिक रूपान्तरण र क्रान्तिको काम अपुरो छोडेर यथास्थितिवादी बन्न पुगे । क्रान्तिका अपुरा कार्यभार पुरा गर्न समाजवादी पार्टी सङ्गठित भएको हो ।

यो पार्टी विचार, सङ्गठन र कार्यशैली तीनवटै दृष्टिले नयाँ ढागको पार्टी हो । यसले नेपालको राजनीतिमा निम्न तीन आवश्यकताहरू पूर्ति गर्ने छ ।

एक- विश्व अहिले अभूतपूर्व वैचारिक सङ्कटमा छ । अठारौं/उन्नाइसौं शताब्दीमा सुरुवात भएको पुँजीवादी कि साम्यवादी भन्ने ध्रुविकरण एककाइसौं शताब्दीसम्म आइपुगदा असान्दर्भिक भएको छ । विश्व पुँजीवाद

अनेक सङ्कटमा छ । सोभियत सङ्ग्रह र पूर्वी युरोपको विघटनले परम्परागत साम्यवादको असफलतालाई सिद्ध गर्दछ । एकाइसौं शताब्दीमा नेपाल जस्तो बहुराष्ट्रिय मुलकका लागि नयाँ समाजवादी सिद्धान्तको आवश्यकतालाई परिपूर्ति गर्नु पर्हिलो उद्देश्य हो । यसले वैचारिक राजनीतिक रूपमा माथि उठाइएका युगान्तकारी परिवर्तनका नवीन एजेण्डाहरूको पैरवी गर्ने छ ।

दुई- नेपालमा काङ्ग्रेस र कम्युनिष्ट दुई पुराना दलहरू छन् । यी दुई दल उपरोक्त विश्व परिस्थितिकै प्रतिनिधि हुन् । नेपाली काङ्ग्रेसले आफुलाई लोकतान्त्रिक समाजवादी भने पनि व्यवहारमा उ विश्व पुँजीवादको नेपाली प्रतिनिधि हो भने नेकपा विश्व साम्यवादको नेपाली प्रतिनिधि हो । यी दुबै दल आआफै ढइगाले भष्ट र विकृत हुँदै गइरहेका छन् । यी पार्टीहरूमा एकल जातीय नेतृत्व र वर्चश्व रहेको छ । त्यसैले नेपालमा समानुपातिक समावेशी प्रतिनिधित्व भएको राष्ट्रिय चरित्रको समाजवादी पार्टी निर्माण यसको दोस्रो उद्देश्य हो ।

तीन- नेपालमा अहिलेसम्म स्थापित पार्टीहरूले आफूले अझ्गीकार गरेको सिद्धान्त अनुरूप आफ्नो व्यवहार निरूपण गर्न सकेको छैन । त्यसैले सिद्धान्त र व्यवहाराविच तादात्म्यता मिलाउनु समाजवादी पार्टीको तेस्रो उद्देश्य हो । यसले जे भन्छ, त्यो गर्छ भन्ने विश्वास जनतामा जगाउने छ र आफ्नो नीति, सिद्धान्त र विचार अनुरूप आचरण गर्ने पार्टीको आवश्यकता पूरा गर्ने छ ।

९. 'राष्ट्र' 'राज्य' र 'देश' मा के भिन्नता छ ? समाजवादी पार्टीले भनेको बहुल-राष्ट्रियतायुक्त राज्य भनेको के हो ?

जाति, भाषा, धर्म, संस्कृति, अर्थतन्त्र, इतिहास, मनोविज्ञान र भूगोलको समरूपता भएको, यी आधारमा अरु समुदायभन्दा फरक प्रष्ट चिन्न सकिने मानव समुदायलाई 'राष्ट्र' (Nation) भनिन्छ । कुनै राजनीतिक एकाईको शासन प्रशासन सञ्चालन गर्न बनेका सङ्गठन वा संयन्त्रलाई 'राज्य' (State) भनिन्छ । राज्य निर्माणको क्रममा भएका शक्ति सङ्घर्षबाट निर्धारित सीमानाभित्रको राजनीतिक एकाईलाई 'देश' (Country) भनिन्छ ।

नेपाल एउटा देश हो । यो नेपाल-अझ्ग्रेज युद्धपछि भएको सुगौली

सन्धि र नयाँ मुलुक सन्धिबाट निर्धारित पूर्व पश्चिम मेची-महाकाली, उत्तर हिमाल- दक्षिण दशगजा सीमाना भएको यो राजनीतिक एकाई हो । यसभित्र भएका उपरोक्त विशेषतासहितका मानव समुदाय 'राष्ट्र' हुन् । मधेशी, थारु, राई, लिम्बु, तामाङ, नेवा:, मगर, गुरुङ, खस, शेर्पा आदि नेपालका मुख्य राष्ट्रहरू हुन् । यहाँको संसद, सरकार, अदालत, सेना, प्रहरी, कर्मचारीतन्त्र आदि राज्य हुन् । एउटै देशभित्र धेरै वटा राष्ट्रहरू विद्यमान भएको हुँदा नेपाल बहुल-राष्ट्रियतायुक्त राज्य हो भन्ने समाजवादी पार्टीको ठहर हो ।

१०. समाजवादी पार्टीलाई जातिवादी, क्षेत्रीयतावादी पार्टीको आरोप छ, यो आरोपमा कतिको सत्यता छ ?

यो आरोपमा कुनै सत्यता छैन । समाजवादी पार्टीलाई यस्तो आरोप दक्षिणपन्थी र यथास्थितिवादी शक्तिहरूले आफ्नो सत्ता निष्कर्तुक राख र जनसुमदायमा भ्रम छर्न लगाएका हुन् । समाजवादी पार्टीले समानुपातिक समावेशीकरणसहितको पहिचानमा आधारित सङ्घीय राज्य व्यवस्थाको पैरवी गरेको छ । केन्द्रमा साभा शासन र प्रदेशहरूमा स्वशासनको माग गरेको छ । यसले देशका सबै राष्ट्रियताहरूको सम्बोधन गर्दछ । त्यसले यो जातिवादी पार्टी होइन, बरु यसले वर्तमान एउटा भाषा, एउटा संस्कृति, एउटा सभ्यताको मात्र पक्षपोषण गर्ने जातीय राज्यको विकल्पमा सबैको साझेदारी भएको सङ्घीय राज्यको पक्षपोषण गरेको छ । यसले जस्तो समाज उस्तै पार्टी र जस्तो समाज उस्तै राज्यको परिकल्पना गरेको छ । समाजवादी पार्टीले जाति नै पिच्छेको प्रदेश मागेको नभई ऐतिहासिक पृष्ठभूमिको आधारमा प्रदेश निर्माणको माग गरेको हो । १२३ जातजाति भएको मुलुकमा समाजवादी पार्टीले १० जोड १ प्रदेशको माग गरेबाट यो कुरा प्रष्ट हुन्छ ? नेपालमा त्यति नै धेरै भाषा, संस्कृतिहरू छन्, समाजवादी पार्टीले सबैका लागि फरक फरक प्रदेश मागेको छैन । बरु प्रदेशमा नसमेटिएका समुदायहरूका लागि निश्चित मापदण्डको आधारमा स्वायत्त क्षेत्र, संरक्षित क्षेत्र र गैरभौगोलिक विशेष क्षेत्रहरू निर्माणको पक्षपोषण गरेको छ । भारतमा ५३३, क्यानाडामा ६०८, अमेरिकामा ५६३, ब्राजिलमा ५५९, नाइजेरीयामा ३५० जातिहरू छन् । तर प्रत्येक जातिको

सङ्घीय एकाई रहेको छैन । रुसमा गणराज्यदेखि स्वायत्त क्षेत्र, प्रदेश, इलाका, गैर भौगोलिक संरचनाहरू आदि छन् । भारतमा पनि गोर्खाल्यान्ड, बोडोल्यान्ड, खासी स्वायत्त क्षेत्र जस्ता विभिन्न तहका स्वायत्त संरचनाहरू छन् । अमेरिकामा पनि आदिवासीहरूको स्वायत्त क्षेत्रहरू छन् । नेपालमा पनि माथि उल्लेख गरेजस्तै विभिन्न तहका स्वायत्त संरचनाहरू बन्ने छन् । सबै समुदायले पहिचान पाउने छन् ।

वर्तमान परिस्थितिमा यस पार्टीको बलियो जनाधार तराई/मधेशमा रहेको छ । त्यस कारणले गर्दा हाम्रा विपक्षीहरूले खासगरी पुराना पार्टीहरूले समाजवादी पार्टीलाई क्षेत्रीय पार्टीको भ्रम फैलाउन खोजेका छन् । यो शत प्रतिशत भुठ कुरा हो । यस पार्टीमा विभिन्न पार्टीहरू एकीकृत भएका छन् । मधेश आन्दोलन, आदिवासी जनजाति, खस, थारु, शिल्पी लगायत विभिन्न उत्पीडित समुदायले गरेका आन्दोलनहरू जोडिएका छन् । सबैलाई थाहा भएकै विषय हो कि सङ्घीयता, समानुपातिकता र स्वायत्तता स्थापित गर्न मधेश आन्दोलनले निर्णायक भूमिका खेल्यो । त्यसको प्रभाव देशभरि नै पन्यो । हामीले चाहेजस्तो पहिचानसहितको सङ्घीयता स्थापित नभए पनि प्रशासनिक सङ्घीयता स्थापित भयो । प्रदेश मधेशमा मात्र बनेन, कर्णालीमा पनि बन्यो । समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली स्थापित गर्यो, सबै समुदायहरू त्यसबाट लाभान्वित भए । सामाजिक न्यायको हक अन्तर्गत निश्चित प्रतिशत समानुपातिक समावेशी हुने व्यवस्था अनुरूप मधेशी, आदिवासी जनजाति, शिल्पी/दलित, मुस्लीम, थारु, पिछडीएको क्षेत्र र महिलाले आरक्षण पाएका छन् । तसर्थ समाजवादी पार्टी जातीय वा क्षेत्रीय पार्टी नभई देशको युगान्तकारी परिवर्तनका एजेण्डा बोकेको राष्ट्रिय पार्टी हो । मुद्दाको हिसाबले माओवादी जनयुद्ध तथा मधेशी, आदिवासी जनजाति, खस, थारु, शिल्पी लगायत विभिन्न उत्पीडित समुदायले गरेका आन्दोलनहरूको वैचारिक उत्तराधिकारी हो ।

११. सङ्घीयता भनेको के हो ? समाजवादी पार्टीले सङ्घीयतालाई किन सिद्धान्तको रूपमा लिएको हो ?
नेपाल बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुसांस्कृतिक र क्षेत्रीय विविधतायुक्त

देश भएकोले त्यसको सही व्यवस्थापन गर्न सङ्घीयता चाहिन्छ । सङ्घीय राज्य भनेको राज्यहरूको सङ्घ हो । सङ्घीयतामा सामान्यतः दुई तहका सरकारहरूविच राजकीय सत्ता र शासनाधिकार बाँडफाँट भएको हुन्छ । सङ्घीयता भनेकै अधिकार र कर्तव्यको कार्यविभाजन भएको राज्य प्रणाली हो । केन्द्रमा मात्र सरकार हुने एकात्मक राज्यले फरक फरक राष्ट्र र राष्ट्रियताहरूको मनोभावनाको सम्मान गर्न सक्दैन । साथै राज्यका सबै तहमा प्रभावकारी कार्यविभाजन गर्न र शासन प्रशासन चलाउन सक्दैन । तसर्थ सङ्घीयता चाहिन्छ । सङ्घीयताले पहिचान र अधिकारमा आधारित राज्य प्रणालीको प्रत्याभूति गर्दछ । सङ्घीयतामार्फत् भाषिक, सांस्कृतिक विविधता र बहुलतालाई राजकीय मान्यता प्रदान गर्न सहज हुन्छ । सङ्घीयताले एकात्मक व्यवस्थामा जस्तो अधिकारको निक्षेपण र प्रत्यायोजन मात्र नभई राज्यशक्ति र वित्तिय क्षेत्राधिकारको संवैधानिक रूपमा नै बाँडफाँट गर्दछ । त्यसैले एकात्मक तथा केन्द्रिकृत राज्यमा भन्दा सङ्घीय राज्यमा विकास र आर्थिक समृद्धि हासिल गर्न सहज हुन्छ । अमेरिका, क्यानाडा, अष्ट्रेलिया, ब्राजिल, अर्जेन्टिना, जर्मनी, दक्षिण अफ्रिका, रूस, भारत आदि सङ्घीय राज्यहरू हुन् ।

सङ्घीयता भनेको सार्वभौमसत्ता, राज्यशक्ति र शासनाधिकार साझेदारीको सिद्धान्त हो । तर नेपालमा कतिपयले यसलाई संरचनाको रूपमा मात्र बुझ्ने गरेका छन् भने कतिपयले यसलाई शासन प्रणालीको रूपमा सम्म व्याख्या गरेका छन् । एकात्मक राज्यहरूमा एउटा केन्द्र र त्यस बाहेकका राज्य (बेलायत), प्रदेश (चीन, फिलिपिन्स आदि) लगायत सबै संरचनाहरू स्थानीय निकायका रूपमा रहन्छन् भने सङ्घीय राज्यहरूमा सङ्घीय एकाइहरू पनि संवैधानिक रूपमा नै सार्वभौमसत्ता, राज्यशक्ति र शासनाधिकार प्राप्त अड्गा हुन्छन् । संविधानमा उल्लेख नभएका अवशिष्ट अधिकारहरू प्रदेशमा नै रहन्छन् । तर एकात्मक देशहरूमा राज्य भने पनि प्रदेश भने पनि सार्वभौमसत्ता र राजकीय शक्ति हुदैन । त्यसैले सङ्घीयतालाई संरचना वा शासन प्रणालीको रूपमा मात्र बुझ्नु ठूलो गल्ति हुन जान्छ । नेपालमा खास गरी प्रशासनिक सङ्घीयताका पक्षधर नेपाली काइग्रेस र

नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (नेकपा)ले यस्तो भ्रम फैलाउने गरेका छन् । हामीले सङ्घीयतालाई संरचना, शासन प्रणाली सँगसँगै सिद्धान्तको रूपमा पनि लिएका छौं । त्यसैले हामीले यसको सैद्धान्तिक महत्त्वलाई बुझाउन समुन्नत सङ्घीय समाजवादको एक प्रमुख आधारको रूपमा सङ्घवाद शब्द प्रयोग गरेका छौं ।

१२. सङ्घीयता देशले धान्न सकैन, खर्च बढाउँछ भन्छन । के सङ्घीयताले राज्यको खर्च बढाउँछ ?

सङ्घीयता देशले धान्न सकैन, यसले खर्च बढाउँछ भन्ने तर्क सही हैन । भइरहेकै खर्चलाई नयाँ ढिगले व्यवस्थापन गर्दछ । हिजो सङ्घीयता नहुँदा पनि विकास क्षेत्र, अञ्चल, जिल्ला प्रशासन चलाउन खर्च भएकै थियो । फेरि सङ्घीयताले खर्च मात्र गर्दैन, वरु आर्थिक स्रोतसाधनका नयाँनयाँ क्षेत्रहरूको पहिचान र परिचालन पनि गर्दछ । सङ्घीयताले आम्दानी पनि बढाउँछ । सङ्घीयतामा धेरै सांसद मन्त्री राख्नु पर्दछ, धेरै कर्मचारी पाल्नु पर्दछ, भन्ने तर्क गलत हो । सङ्घीयतामा तल पनि सरकार हुने भएकाले केन्द्रमा अर्थ, गृह, रक्षा, परराष्ट्र, भौतिक पूर्वाधार, सङ्घीय मामला तथा स्वायत्त शासन, सामान्य प्रशासन, कानुन तथा न्याय, अन्तराष्ट्रिय व्यापार तथा लगानी प्रवर्द्धन जस्ता थोरै मन्त्रालय मात्र राखे पुर्दछ । विकास निर्माण, समाज कल्याण, सामाजिक हीतसँग सम्बन्धित सबै मन्त्रालयहरू प्रादेशमा मात्र राखे पुर्दछ । तर अहिले केन्द्रमा धेरै मन्त्रालय राखेकाले भारी कर्मचारीतन्त्र छ । त्यसमा दोहरोपना समेत रहेको छ । केन्द्रमा सांसदको सङ्ख्या पनि घटाउन र सानो आकारको संसद बनाउन सकिन्छ । विज्ञान र प्रविधीमैत्री, कर्मचारीको कार्यसम्पादन क्षमता र श्रमको उत्पादकत्व बढ़ि गरी सानो सङ्ख्याकै कर्मचारीतन्त्रबाट धेरै काम लिन सकिन्छ । तर त्यस्तो गरिएको छैन । वास्तवमा सङ्घीयता चाहिएकै उत्पीडित राष्ट्रियताहरूको मुक्ति, जनतानिकट सत्ता पुऱ्याउन र देशको खर्च घटाउनका लागि हो । देशको खर्च भनेको जनताले गर्ने खर्च पनि हो । प्रदेश सरकारको निर्माणले जनता सिंहदरवार आउन नपर्ने हुँदा खर्च कटौती हुन्छ । तर सच्चा सङ्घवादी सरकार नभएकाले यस्तो हुन सकेको छैन । हाम्रो पार्टीको नेतृत्वमा सरकार

बने सङ्घवादका आधारभूत मूल्य मान्यताहरूको कार्यान्वयन गरी खर्च घटाइने छ । त्यसैले सङ्घीयताले खर्च बढाउँछ भन्ने कुरा भुठो प्रचार हो । १३. नेपालमा सङ्घीयता आइसक्यो, फेरि समाजवादी पार्टीलाई चित्त नबुझेको कुरा के हो ? नेपाल जस्तो सानो मुलुकमा धेरै प्रदेश किन चाहियो ?

नेपालमा अहिले प्रशासनिक सङ्घीयताको मान्यताअनुरूप ७ प्रदेशको सङ्घीय संरचना निर्माण गरिएको छ । त्यो सङ्घवादको सिद्धान्त, मर्म, मूल्य र मान्यताअनुरूप छैन । हिजो पञ्चायतले बनाएको विकास क्षेत्र, अञ्चल र जिल्लाको अवधारणाबाट प्रभावित भएर बिना मापदण्ड प्रदेश रचना गरिएका छन् । २०१८ सालमा बनाइएका जिल्लाहरूलाई अखण्ड राख्ने काम गरिएको छ । जिल्लाहरू सङ्घीयताको अवधारणासँग मिलेका छैनन् । ती सङ्घीय नेपालमा अखण्ड हुन सक्दैनन् । त्यसको नामाकरण पनि बागमती, गण्डकी, कर्णाली, सुदरपश्चिमजस्तो पञ्चायती अवधारणामा आधारित छ । न्यायपालिकालाई एकात्मक ढाँचामै राखेको छ । प्रदेशहरूलाई आर्थिक हिसाबले बलियो र अधिकार सम्पन्न बनाइएको छैन । भन्सार, भ्याट, आयकर, अन्तःशुल्क जस्ता देशको राजस्वका मुख्य स्रोतहरू सबै केन्द्रमा राखेको छ । आर्थिक परिचालन केन्द्रिय सरकारको अनुदानमा आधारित छ । यस्तो सङ्घीयता कसैले खोजेको थिएन । यस्तो सङ्घीयताका लागि त्यति ठूलूला आन्दोलन र बलिदान भएका हैनन् । अहिले कार्यान्वयन गरिएको सङ्घीयता भ्रम, पूर्वाग्रह र अज्ञानताको पुलिन्दा मात्र हो । यसले कुनै परिणाम दिईन । तसर्थ समाजवादी पार्टीको यो सङ्घीयतासँग असहमति छ ।

समाजवादी पार्टी पहिचान र अधिकारमा आधारित न्यूनतम् १० जोड १ को अवधारणा लागू गर्न चाहन्छ । सोही अनुसार प्रदेशको रचना, पुनर्सिमाइकन र नामाइकन गर्न चाहन्छ । जिल्लाहरू खारेज गरी प्रदेशमातहत स्थानीय तह राख्न तथा सेवा सुपुर्दगीको काम स्थानीय तहमा दिन चाहन्छ । सानो जनसङ्ख्या आकार भएका समुदाय, अतिसिमान्तकृत र लोपोन्मुख जातिहरूका लागि राजनीतिक अधिकारसहितको स्वायत्त क्षेत्र, संरक्षित क्षेत्र र विशेष क्षेत्रहरू निर्माण गर्न चाहन्छ । प्रत्यक्ष निर्वाचित राष्ट्रपतीय प्रणाली

र पूर्ण समानुपातिक संसदका साथै न्यायपालिकालाई पनि सङ्घीय ढाँचामा लान चाहन्छ । जातीय वा सामुदायिक जनसङ्ख्याको आधारमा राज्यका सबै अडगाहरूमा समानुपातिक समावशीकरण गर्न तथा बहुभाषिक नीतिअनुरूप भाषाहरूको व्यवस्थापन र विकास गर्न चाहन्छ । स्वशासन र स्वायत्तताको अधिकारलाई व्यवस्थित गर्न चाहन्छ । त्यसरी नै वित्तीय सङ्घीयताको अवधारणा अनुरूप प्रदेशलाई आर्थिक अधिकारसम्पन्न बनाउन चाहन्छ । अहिलेको सङ्घीयताले यी काम गरेको छैन, तसर्थ समाजवादी पार्टीको असहमति छ ।

जहाँसम्म नेपाल जस्तो सानो मुलुकमा १० जोड १ किन चाहियो भन्ने सबाल छ, त्यो मुलुकको आकारले तय गर्ने कुरा होइन । अष्ट्रेलिया आकारमा ठूलो देश भए पनि ६ वटा मात्र प्रदेश रहेको छ । तर त्यसकै नजिकको नेपाल भन्दा पनि धेरै सानो तथा जनसङ्ख्याको हिसाबले विश्वको सबैभन्दा कम लगभग १८ हजार मात्र जनसङ्ख्या भएको पलाउमा १६ वटा राज्यहरू छन् । भूगोलको दृष्टिले सङ्घीय राज्यहरू मध्ये सबैभन्दा सानो मुलुक लिकटेन्स्टाइनमा ११ गोमिन्डेन छन् भने दोस्रो सानो मुलुक सेन्टकिट्स एण्ड नेपिसमा २ टापु र १४ पेरिस छन् । त्यसैगरी नेपाल भन्दा ३ गुणा सानो स्वीटजरल्यान्डमा २६ वटा क्यान्टन छन् । यसरी कुन देशमा कतिवटा प्रदेश भन्ने कुरा देशको ऐतिहासिकता र विविधताले तय गर्ने कुरा हो, आकारले होइन । वास्तवमा नेपाल वाहिर चर्चा भए जस्तै साहै सानो मुलुक पनि होइन । विश्वको करिव २०० वटा सार्वभौम मुलुकहरू मध्ये नेपाल भूमिको आधारमा ९३ औं ठूलो देश हो भने जनसङ्ख्याको आधारमा हेर्ने हो भने नेपाल ४८ औं ठूलो देश हो । यसरी हेर्दा नेपाल मझौला आकारको देश हो । कुनैपनि देश सङ्घीय राज्यमा जाने कि नजाने भन्ने कुरा देशको आकारले होइन आवश्यकताले निर्धारण गर्दछ ।

१४. नेपालमा सङ्घीयता असफल भयो, समाजवादी पार्टीले भनेजस्तो सङ्घीयता लागू गर्ने हो भने देश टुक्रिन्छ, यस्तो सानो मुलुकमा सङ्घीयता नै किन चाहियो भन्ने सन्दर्भमा पार्टीको धारणा के छ ? नेपालमा वास्तविक सङ्घीयता लागू नै भएको छैन, सङ्घीयता कसरी

र किन असफल भयो ? अहिलेको सङ्घीयता वास्तविक सङ्घीयता नै हैन । देशको संविधानमा सङ्घीयता लेखिनु र केही आधारहरू तयार हुँदै जानु निश्चय नै सकारात्मक कुरा हो । तर यो सङ्घीयताको प्रशासनिक मोडेल मात्र हो । पञ्चायतको विकास क्षेत्रीय अवधारणालाई थोरै परिमार्जन गरेर सङ्घीयताको नाममा लागू गरिएको हो । यो असफल हुँदा सङ्घवादको अवधारणा तथा सङ्घीयताको वास्तविक मर्म असफल भएको हुँदैन । बरु अझ ठोस, जीवन्त र मूर्त सङ्घीयता कार्यान्वयन गर्नु पर्दछ भन्ने पुष्टि हुन्छ । सङ्घीयता असफल भएको चर्चा सङ्घीयता विरोधी पश्चगामी, दक्षिणपन्थी तथा यथास्थितिवादी शक्तिहरूको प्रयोजित होहल्ला मात्र हो । समाजवादी पार्टी देशलाई प्रशासनिक सङ्घीयताबाट पहिचानसहितको सङ्घीयतामा लान चाहन्छ । सङ्घीयता विरोधीहरूले यो देशको विविधता, जातीय, क्षेत्रीय विकासको असन्तुलनलाई बुझ्दैनन् । हाम्रो विचारमा पनि सङ्घीयतासँग सम्बन्धित, सङ्ख्या, सीमाइकन, अधिकारको बाँफाँट आदि कुरा मिलेको छैन । त्यसको उपाय सङ्घीयताबाट पछाडी हट्ने हैन । त्यसलाई समुन्नत बनाउने हो ।

सङ्घीयतालाई समुन्नत बनाउने भनेको ७ प्रदेशको प्रशासनिक सङ्घीयताबाट १० जोड १ को पहिचानसहितको सङ्घीयतामा जाने हो । हामीले सङ्घीयता खारेज गर्नु पर्छ भन्ने यथास्थितिवादी तथा प्रतिगामी तत्वहरूसँग दृढतापूर्वक सङ्घर्ष गर्नु पर्दछ । सङ्घीयताले देश टुक्राउँछ भन्दै तिनीहरूले भ्रम फैलाइरहेका छन् । सङ्घीयताले देश टुक्राउने नभई विविधतामा एकताको पक्षपोषण गर्दछ । यसले केन्द्रमा साभा शासन र प्रदेशहरूमा स्वशासनको व्यवस्था गर्दछ । त्यसैले हाम्रो जस्तो बहुराष्ट्रिय मुलुकमा सङ्घीयता नै राष्ट्रिय एकताको आधार हो । यो खेतमा आली लगाएजस्तो हो । जमिनको कित्ताकाट गरेजस्तो हैन । जसरी खेतमा आली नलगाइकन सबैतिर पानी पट्टैन, बाली राम्रो हुँदैन, त्यसैगरी सङ्घीयता नभइकन देशको सबै जाति, क्षेत्रको सन्तुलित विकास हुँदैन । देश टुक्राउने सिद्धान्तलाई सङ्घीयता हैन, पृथकतावाद भनिन्छ । समाजवादी पार्टी पृथकतावादको सँधै विरोधी रहदै आएको छ । जहाँसम्म सानो देशमा

सङ्गीयता किन भन्ने सवाल छ, माथि भनिए भैं सङ्गीय व्यवस्था आकार ठूलो वा सानो भन्ने आधारमा अपनाउने होइन । जुन देशमा बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुसांस्कृतिक र भौगोलिक विविधता हुन्छन्, त्यस्तो देशमा द्वन्द्व नहोस, समाजमा सन्तुलन र समानता कायम होस् भन्नाका लागि अप्नाइने हो । विश्वमा अहिले २९ वटा सङ्गीय व्यवस्था भएका देशहरू छन्, त्यसमध्ये भौगोलिक आधारमा नेपालभन्दा साना अष्ट्रिया, संयुक्त अरब इमिरेटस, बोस्निया हर्जगोविना, स्वीट्जरल्याण्ड, बेल्जियम, कोमोरस, माइक्रोनिसिया, पलाउ, सेन्टकिट्स तथा नेभिस र लिक्टेन्स्टाइन गरी १० वटा मुलुकहरू छन् । यसरी सङ्गीयता अपनाउने की नअपनाउने भन्ने कुरा देशको आकारले तय गर्ने कुरा होइन ।

१५. समाजवादी पार्टी शासकीय स्वरूपमा परिवर्तन किन चाहन्छन् ? संसदीय प्रणाली र प्रत्यक्ष निर्वाचित कार्यकारी राष्ट्रपतीय प्रणालीमा के भिन्नता हुन्छ ?

अहिलेको शासकीय स्वरूप खच्चड संसदीय राजनीतिक प्रणाली हो । यसमा धेरै प्रकारका सोच विजातीय ढङ्गले मिसमास भएका छन् । तसर्थ यो न हाँसको चाल, न बकुल्लाको चाल भनेजस्तो छ । यो प्रणाली प्रत्यक्ष लोकतन्त्रको सिद्धान्त अनुरूप छैन । यसमा शासक हुने व्यक्ति वा पार्टीले ५१% नागरिकको समर्थन पाउने ग्यारेन्टी हुँदैन । बहुमतका नाममा अल्पमतले बहुमतमाथि शासन गरिरहेको हुन्छ । यसमा समानुपातिक प्रणाली पनि मिसाइएको छ, तर पूर्ण समानुपातिक छैन । यो शासकीय स्वरूप समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तमा पनि आधारित छैन ।

यो व्यवस्थामा विकृत संसदीय प्रणालीको अभ्यास बढ्दो छ । यस प्रणालीमा संसदको सर्वोच्चता रहने भएकाले वास्तविक रूपमा शक्ति पृथकीकरण पनि हुँदैन । पद र टिकटको किनबेच हुने, चुनाव खर्च धेरै हुने, सांसदहरू मन्त्री हुन मरिहत्ते गर्ने, मन्त्री हुनेले भ्रष्टाचार गरेर अर्को चुनावको खर्च जोहो गर्ने जस्ता खराबी यो प्रणालीमा छन् । धनी र शक्तिशालीले मात्र टिकट पाउने, चुनाव जित्ने, पदमा पुग्ने पुर्ण धनी र शक्तिशाली हुने,

बाँकी किनारीकृत हुँदै जाने दुश्चक्र यो प्रणालीले खडा गरेको छ । तसर्थ समाजवादी पार्टी शासकीय स्वरूप परिवर्तन गर्न चाहन्छ ।

संसदीय प्रणाली र प्रत्यक्ष निर्वाचित कार्यकारी राष्ट्रपतीय प्रणालीमा निम्न भिन्नता हुन्छ ।

क्र.स.	भिन्नताको आधार	संसदीय प्रणाली	राष्ट्रपतीय प्रणाली
१.	मताधिकार	संसदलाई मात्र मत हाल्न पाइन्छ, मतदाताले आफ्नो प्रधानमन्त्री/मुख्यमन्त्री आफै छान्न पाउँदैनन् ।	प्रत्यक्ष निर्वाचित कार्यकारी राष्ट्रपतीय प्रणालीमा राष्ट्रपति र प्रदेश प्रमुखलाई मतदाताले प्रत्यक्ष मतदान गर्न पाउँछन् ।
२.	बहुमतको मापन	संसदीय प्रणाली निर्वाचित सीटको बहुमत हो । वास्तविक मतदाताको बहुमत हैन ।	राष्ट्रपतीय प्रणाली वास्तविक मतदाताको बहुमत हो । पहिलो चरणमा बहुमत नथाए दुई उम्मेदवाराबिच दोस्रो चरणको बहुमत हुन्छ ।
३.	शक्ति पृथकीकरण	संसदीय प्रणालीमा व्यवस्थापीका, कार्यपालिका र न्यायपालिकाबिच साँचो शक्ति पृथकीकरण हुँदैन ।	यस प्रणालीमा व्यवस्थापिका, कार्यपालिका र न्यायपालिकाबिच शक्ति पृथकीकरण हुन्छ ।

४.	राजनीतिक स्थीरता	संसदीय प्रणालीमा बारम्बार सरकार बनाउने र ढाल्ने खेल भइरहन्छ ।	यस प्रणालीमा एक कार्यकालका लागि सरकार स्थीर हुन्छ ।
५.	मन्त्रीमण्डल	संसदीय प्रणालीमा निर्वाचित सांसद नै मन्त्री हुन्छन्, सबैमा विशेषज्ञता हुँदैन । मन्त्री आफै जनताप्रति जवाफदेही हुन खोज्छ । मन्त्री हटाउँदा समीर करण बदलिने, सरकार नै गिर्ने सम्भावना हुन्छ ।	राष्ट्रपतिले विषय विज्ञहरूबाट मन्त्रीमण्डल गठन गर्दछ । मन्त्रीहरू निर्वाचित कार्यकारीप्रति जवाफदेही हुन्छन्, काम विगार्ने वित्तिकै तुरुन्तै हटाउन सकिन्छ । मन्त्रीको कारण सरकारको स्थीरतामा फरक पर्दैन ।

१६. पूर्ण समानुपातिक संसद भनेको कस्तो हो ? यसबाट के फाइदा हुन्छ ?

संसदको निर्वाचन 'प्रथम हुनेले जित्ने' (First Past The Post) विधिबाट नभएर संसदको सबै सङ्घर्ष्या समानुपातिक भोटका आधारमा हुनु पूर्ण समानुपातिक संसद हो । यस्तो समानुपातिक प्रणाली अहिले लागू भइरहेजस्तो हैन । पूर्ण समानुपातिक निर्वाचन प्रणालीमा जनसङ्घर्ष्या र सामाजिक/समुदायगत आधारमा समानुपातिकताको निश्चित आधार समूह तयार गरिन्छ ।

हरेक समूहभित्र ५०% महिला हुनैपर्ने हुँदा महिलाको सहभागिता ३३% प्रतिशत हैन, स्वतः ५०% हुन्छ । निश्चित जनसङ्घर्ष्याको आधार भएका सबै जाति वा सामुदायको संसदमा समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुन्छ । यस्तो

प्रणालीमा अल्पसङ्ख्यक तथा सीमान्तकृत समुदायहरूलाई समावेशी गर्न विशेष व्यवस्था हुन्छ । सांसदहरूले चुनावमा अथाह रकम खर्चेर चुनाव लड् नुपर्ने बाध्यता आउदैन । सांसदहरू मुलतः विधायक वा कानुन निर्माताको भूमिकामा रहन्छन् । तिनीहरू मन्त्री नहुने हुँदा शक्ति अभ्यासमा लाग्दैनन् । निर्वाचन अभ बढी स्वच्छ र निष्पक्ष हुन्छ । राजनीतिमा धनादूर र पावर बोकरहरूको भूमिका कमजोर हुन्छ । मतदातालाई एजेण्डा आधारित मतदान गर्न सजिलो हुन्छ । पूर्ण समानुपातिक निर्वाचन प्रणालीका यस्ता अरु पनि थुप्रै फाइदाहरू छन् ।

१७. समतामूलक समृद्धि र समावेशी विकास भनेको के हो ? नेपालमा समृद्धिका आधारहरू के के हुन ?

सामान्यतः भौतिक पूर्वाधार निर्माण र समष्टिगत सूचक सुधार हुने आर्थिक वृद्धिलाई बुझाउन 'विकास' शब्द प्रयोग गरिन्छ । समाजवादी पार्टीले भनेको समृद्धि परम्परागत अर्थको विकास मात्र हैन । यसका मुख्य ५ वटा आयाम हुन्छ । १. पर्याप्त भौतिक पूर्वाधार विकास तथा तीव्र आर्थिक वृद्धि, २. शोषण र विभेद अन्त्य भएको न्याय, सहभागिता र सम्मानसहितको समाज व्यवस्था । ३. शिक्षा र स्वास्थ्य, सरसफाइलगायतका आधारभूत सेवासुविधामा समान पहुँच, गुणस्तर र उच्च मानवीय विकास सूचाइक हासिल ४. पर्यावरणीय सन्तुलन र दीगो विकास ५. सदाचारयुक्त जीवन पद्धति र मानवीय खुशी ।

आर्थिक विकासको सामान्य नियममा पूर्वाधार विकास, आर्थिक वृद्धिदर, प्रतिव्यक्ति आय र समष्टिगत आर्थिक सूचकहरूको सुधारलाई हेरिन्छ । खुल्ला बजार अर्थतन्त्रमा यसप्रकारको आर्थिक विकास भएर पनि देशको विपन्न र सीमान्तकृत समुदायले फाइदा उठाउन नसक्ने अवस्था बन्दछ । विकास र समृद्धिको कुरा मात्र गर्दा आर्थिक विकास हुँदै जाने तर आर्थिक, सामाजिक, साँस्कृतिक, जातीय, भाषिक, क्षेत्रीय तथा लैंगिक सीमान्तकृतहरूको आर्थिक जीवनस्तर र मानवीय विकास नहुने अवस्था आएमा त्यो समस्यामूलक हुने छ । त्यसैले हामीले समतामूलक समृद्धि

र समावेशी विकास भन्ने गरेका छौं । समावेशी विकास भनेको आर्थिक विकासका प्रतिफलहरू सीमान्तकृत समुदायको सशक्तिकरण, सहभागिता, आर्थिक जीवनस्तर र मानवीय विकासका लागि उत्तिकै लाभदायक हुने गरी आर्थिक वितरण प्रणाली र प्रक्रियाको प्रत्याभूति गर्नु हो, समन्याधिक वितरण प्रणाली अबलम्बन गर्नु हो ।

नेपालमा समतामूलक समृद्धि र समावेशी विकासका लागि बहुआयामिक प्रयत्न गर्नु पर्दछ । राजनीतिक प्रणालीको सुधार, प्रत्यक्ष निर्वाचित कार्यकारी र पूर्ण समानुपातिक निर्वाचन प्रणाली अबलम्बन, प्रशासनिक संरचना सुधार र कार्यचारीतन्त्रको कार्यसम्पादन क्षमतामा बढ़ि, भ्रष्टाचारप्रतिको शून्य सहनशीलता, राष्ट्रिय महत्त्वका ठूला पूर्वाधार वा राष्ट्रिय गौरवका योजनाहरूको यथाशिव्व कार्यसम्पादन, शिक्षा र स्वास्थ्यलगायत आधारभूत सेवामा भएको विभेद अन्त्य गरी स्वास्थ्य र दक्ष जनशक्ति निर्माण र जनस्तरमा उच्चमशीलता विकास, कृषि, पर्यटन र जलस्रोतजस्ता उच्च महत्त्वका आर्थिक क्षेत्रलाई प्राथमिकतामार्फत रोजगार अभिवृद्धि, राष्ट्रिय पुँजीको संरक्षण र विकास, अन्तर्राष्ट्रिय पुँजी र प्रविधि आकर्षण, आयात र आयातमूलक उपभोगको साटो उत्पादन र निर्यातमूलक अर्थतन्त्रको निर्माण, राष्ट्रिय अर्थतन्त्रलाई अन्तर्राष्ट्रिय मूल्य प्रणालीमा तुलनात्मक लाभसहितको आबद्धता, उत्पादनशील श्रमशक्तिलाई देशभित्रै रोजगारी र स्वउच्चमको वातावरण नै समतामूलक समृद्धि र समावेशी विकासका आधारहरू हुन् ।

१८. समानुपातिक समावेशिता, आरक्षण र योग्यतातन्त्र (मेरिटोक्रेसी) बारे समाजवादी पार्टीको धारणा के हो ?

समाजवादी पार्टी विविधतामा एकता, राष्ट्रिय पहिचान, अधिकार र सहभागिता दिन चाहने पार्टी हो । यो पार्टीले राज्यको सबै अड्ग, तह र निकायमा समानुपातिक समावेशिताको पक्षपोषण गर्दछ । समानुपातिक समावेशिता सबै समुदायको मौलिक हक हो भने आरक्षण सामाजिक न्यायको हक हो । आरक्षण कमजोर तथा उत्पीडित समुदायलाई समावेशीताको माध्यमबाट मूलधारमा ल्याउने एक महत्त्वपूर्ण औजार हो । यसलाई

सकारात्मक विभेद पनि भन्ने गरेको छ । समाजवादी पार्टी समानुपातिक समावेशीकरणका साथै आरक्षणको पक्षमा छ । तर राज्यमा अहिले लागू भइरहेको वर्तमान आरक्षण प्रणाली न्यायसङ्गत छैन । त्यो अपुरो र नाम मात्रको छ । त्यसलाई जनसङ्ख्याको अनुपातका समानुपातिक समावेशी बनाउनु पर्दछ । समावेशिता र आरक्षणले योग्यतातन्त्रलाई हानी पुऱ्याउँछ भन्ने धारणा बिल्कुलै गलत हो । समावेशिताले नयाँ तरिकाबाट योग्यताहरूको खोजी गर्दछ र योग्यतातन्त्रलाई अझ बलियो बनाउँछ । योग्यतातन्त्र भनेको राज्यमा केही व्यक्ति, परिवार र समुदायको बर्चश्व हैन, विविध र मौलिक प्रतिभाहरूको सङ्केन्द्रण हुन सकेमा नै योग्यतातन्त्र सार्थक हुन्छ ।

१९. समाजवादी पार्टीले कस्तो आर्थिक नीति अपनाउँछ ? समाजवादी पार्टीको आर्थिक अवधारणा पुँजीवाद र साम्यवाद भन्दा कसरी भिन्न हुन्छ ?

सामान्यतया पुँजीवादीहरूले नाफा केन्द्रित खुल्लाबजार अर्थतन्त्र, साम्यवादीहरूले राज्य निर्देशित अर्थतन्त्र र समाजवादीहरूले सामाजिक उत्तरदायित्व सहितको बजार अर्थतन्त्र अपनाउँदछन् । समुन्नत सङ्घीय समाजवादले चरणवद्व रूपमा समाजको रूपान्तरण गर्ने अर्थ-राजनीतिक दिशाको पक्षपोषण गरेको छ । बजार र योजनावद्व विकासको समन्वय हुने यस्तो अर्थतन्त्रमा पहिलो चरणमा समाजवाद उन्मुख, दोश्रो चरणमा समाजवादमा आधारित मिश्रित अर्थतन्त्र र तेश्रो चरणमा समाजवादी अर्थतन्त्र विकास गर्ने नीति लिइने छ । विकासमा समुदायको भूमिकालाई प्रभावकारी बनाइने छ । वर्तमान परिस्थितिमा नेपालको समाजवादमा राजकीय, सहकारी र निजी स्वरूप भएको मिश्रित स्वामित्व प्रणाली हुने छ । राष्ट्रिय औद्योगिक पुँजीवादको जग निर्माण गर्दै समाजवादमा पुग्ने हाम्रो रणनीतिक बाटो हुने छ । तसर्थ समाजवादी पार्टीले अपनाउने बजारको सामाजिक दायित्वसहितको अर्थतन्त्रको ढाँचालाई समाजवादी बजार अर्थतन्त्र भन्न सकिन्छ । अर्थतन्त्रका यी ढाँचाहरूबिच निम्न भिन्नता हुन्छ ।

क्र.सं.	पुँजीवादी अर्थतन्त्र	साम्यवादी अर्थतन्त्र	समाजवादी अर्थतन्त्र
१ अर्थतन्त्रको चारित्र	यो नाफा केन्द्रित खुल्ला बजारमा आधारित अर्थतन्त्र होे । नीजि स्वामित्वमा असिमित सम्पति रहन पाउने कुराको चारेण्टी गर्ने काममा राज्य सकृद्य रहन्छ । सबै क्षेत्रमा नीजि क्षेत्र संलग्न हुन पाउँछ । यस्तो अर्थतन्त्रमा नीजिक्षेत्रको भूमिका र हित निर्णायक हुन्छ ।	यो राज्य नियन्त्रित अर्थतन्त्र हो । उत्पादनका सबै साधनहरूको स्वामित्व र आर्थिक क्रियाकलापहरू राज्यकै निर्देशन र नियन्त्रणमा हुन्छ । तर साम्यवादीहरूले पनि हिजोआज यस्तो ढाँचा अपनाउन आट गाईनन् ।	समाजवादी अर्थतन्त्रमा राज्य, नीजीक्षेत्र, सहकारी र समुदायबिच परिभाषित क्षेत्रगत विभाजन तथा गतिशील सञ्चालनमा आधारित अर्थतन्त्र हुन्छ । बजारको अधिकारक्षेत्रमा सामाजिक उत्पादायित्व सामेल गर्ने राज्यले नियामक भूमिका खेल्न्छ ।
२ उत्पादनका साधनहरूको स्वामित्व	यो उत्पादनका साधनहरूमा नीजि स्वामित्व भएको अर्थव्यवस्था हो ।	यो उत्पादनका साधनहरूमा राज्यको स्वामित्व भएको अर्थव्यवस्था हो ।	यो उत्पादनका साधनहरूमा सामाजिकिकरण भएको अर्थव्यवस्था हो ।
३ वस्तु तथा सेवाको उत्पादन र उत्पादन	वस्तु तथा सेवाको उत्पादन र विक्री मुनाफा आर्जनका लागि हुन्छ ।	वस्तु तथा सेवाको उत्पादन र बिक्री राज्यको आवश्यकता पैरिए । पैरिका लागि हुन्छ,	वस्तु तथा सेवाको उत्पादन सामाजिक आवश्यकता पैरिए । समाजको विकासका लागि हुन्छ,
४ मुनाफा र त्यसको पुनर्लगानी	व्यक्तिगत आर्थिक प्रभुत्वको लागि मुनाफा लिन्छ र त्यसको पुनर्लगानी हुन्छ ।	सामाजिक जिवनस्तर विकासको लागि राज्य केन्द्रित आर्थिक गतिविधि आगाडी बढाइन्छ ।	सामाजिक, सांस्कृतिक जीवन स्तरोन्तरिको लागि राज्य, निजी क्षेत्र र समुदायले मुनाफाको पुनर्लगानी हुन्छ ।

५ लगानी, उत्पादन, वितरणसम्बन्धी निर्णय बजारले स्वतन्त्र रूपमा गर्दै।	लगानी, उत्पादन, वितरणसम्बन्धी निर्णय राज्यले गर्दै।	लगानी, उत्पादन, वितरणसम्बन्धी निर्णय राज्य, समुदाय र नागरिकले गर्दैन्।
६ बजार र राज्यको भूमिका	बजारले जनतालाई ' उपभोक्ताका रूपमा व्यवहार गर्दछ। बजार नियमनमा राज्यले हस्तक्षेप गर्नु हुँदैन।	राज्यले जनतालाई ' 'राज्यआश्रित समूह' का रूपमा व्यवहार गर्दछ। बजारमाथि राज्यको नियन्त्रण हुँदै।
७ पूँजी र श्रम	पूँजीले श्रम परिचालित गर्दछ। विकासको आधार पूँजी हो।	श्रमले पूँजी निर्माण गर्दछ। विकासको आधार श्रम हो।
८ स्वामित्वको प्रकृति	सुरक्षाबाहेक सर्वे चिज निजी स्वामित्व हुनु पर्दछ।	व्यक्तिगत उपभोगका सामनाबाहेक कर्ने पनि वस्तुमा निजी स्वामित्व हुनु हैन।
९ उत्पादक शक्ति र उत्पादनका साधनहरू	उत्पादक शक्ति अर्थात श्रमजीवी वर्गलाई उत्पादनका साधनहस्तबाट विच्छित गरिएको हुँदै।	राज्यले उत्पादक शक्तिलाई उत्पादनका साधनहस्तबाट अलगरथाइएको हुँदै।

२०. समाजवादी पार्टीले सुशासन र सदाचार कसरी कायम गर्दछ ?

भ्रष्टाचार, अपारदर्शीता र जवाफदेहिताविहीन राज्ययन्त्रका कारण नेपाल लथालिङ्ग हुँदै गएको छ । यस समस्याबाट देशलाई मुक्ति दिनु समाजवादी पार्टीको प्रमुख दायित्वमध्ये एक हो । यस विषयमा मुख्य तीन प्रकारका समस्या देखिन्छ ।

पहिलो- आम समाजको चिन्तन प्रणालीमा भ्रष्टतालाई स्वभाविक पराक्रम वा उन्नति ठान्ने सोचले घर जमाउँदै जानु, अर्थात् भ्रष्टाचारको सांस्कृतिकरण हुनु ।

दोस्रो- राजनीतिक/प्रशासनिक क्षेत्रमा संरचनागत समस्या हुनु अर्थात् राजनीतिक प्रणाली र कर्मचारीतन्त्रको सङ्गठन नै भ्रष्टाचारमैत्री हुनु ।

तेस्रो- कानुनी व्यवस्था भएर पनि सेवा प्रदायक संस्थाहरूको सेवा प्रदान गर्ने क्षमता र गुणस्तर कमजोर हुनु । दण्डाधिकारी निकायहरू कमजोर, विवादस्पद हुनु, निष्पक्ष, तटस्थ र प्रभावकारी हुन नसक्नु ।

समाजवादी पार्टीले यी तीनवटै समस्याको निराकरण गरी सुशासन र सदाचार कायम गर्ने छ ।

भ्रष्टाचारविरुद्ध आम सामाजिक जागरण गरिने छ । नैतिक जीवन, मूल्य र पद्धतिलाई पार्टी जीवनमा पनि, सामाजिक जीवनमा पनि प्रोत्साहित गरिने छ । राजनीतिक क्रियाकलापमा अनावश्यक तडकभडक र आर्थिक अपारदर्शीतालाई निरुत्साहित गरिने छ । शासकीय स्वरूप परिवर्तन, प्रत्यक्ष निर्वाचित कार्यकारी र पूर्ण समानुपातिक निर्वाचनले पनि सुशासन कायम गर्न मद्दत गर्ने छ । दलहरूभित्र सुशासनमैत्री संरचना प्रत्याभूत गर्ने राजनीतिक दल सम्बन्धी कानुन बनाइने छ ।

प्रशासन अहिले परम्परागत कर्मचारीतन्त्र (व्यूरोक्रेसी) मा आधारित छ । प्रशासनिक सेवा प्रवाहमा अनेक कानुनी तथा प्रक्रियागत भंगटहरू छन् । प्रशासनलाई कर्मचारीतन्त्र (व्यूरोक्रेसी) बाट कार्यगत एकाइ प्रणाली (एक्सनल युनिट सिष्टम) मा ढाल्नु पर्दछ । हरेक कुनै एक खास उद्देश्यका लागि एक अफिस हुने, सो प्रयोजनका लागि सेवाग्राही प्रमाण र कागजातसहित उपस्थिति भइसकेपछि वाँकी सबै प्रक्रिया स्वयं कार्यालयले पुरा गर्नु पर्ने, त्यसका लागि हरेक कार्यलयमा हेल्पडेक्स शाखाको व्यवस्था

गर्ने, कार्यालयको त्रुटी कमजोरीले सेवाग्राहीलाई कुनै हानी पुरोको भए त्यसको क्षतिपुर्ति राज्यले गर्नुपर्ने प्रणालीमा प्रशासनिक कार्यालयहरूलाई परिवर्तन गरिने छ ।

त्यसै गरी नियामक संस्थाहरूको निष्पक्षता र प्रभावकारिता बढ़िद्धि गर्ने, कर तथा राजस्व प्रणालीमा सुधार ल्याउने, वास्तविक कारोबारमा कर लाने प्रणाली स्थापित गर्ने, कर राजस्वको चुहावट रोक्ने, कर तथा राजस्व प्रशासनको आधुनिकीकरण र सबलीकरण गर्ने, सार्वजनिक सेवा प्रदायक संस्थाहरूको भौतिक पूर्वाधार तथा प्रविधिको गुणस्तर सुधार गर्ने, परम्परागत लेखनदास प्रणालीमा आधारित फाइलिङ, टिप्पणी/आदेश, सदरबदर प्रणालीमा आबद्ध प्रशासनलाई कम्प्यूटराइज्ड गर्ने, अखिलयारको सङ्गठन संरचना, आयुक्तहरूको नियुक्ति प्रक्रिया परिवर्तन गर्ने, भिन्नै अखिलयार सेवा गठन गर्ने, सदाचार प्रवर्द्धन केन्द्र स्थापना गर्ने आदि काम गरिने छ ।

साथै पार्टी र राज्यका विभिन्न निकायहरूसम्म हुने भ्रष्टाचार र अनुचित कार्यमाथि नागरिक तहबाटै निगरानी राखेर ती बारे छानबिन र आवश्यक कार्वाही सिफारिस गर्न स्वतन्त्र र निष्पक्ष जनलोकपाल (Public Ombudsman) को व्यवस्था गर्ने छ ।

२१. समाजवादी पार्टीको सङ्गठनात्मक सिद्धान्त के हो ? यसका विशेषता के के हन ?

समाजवादी पार्टी पुराना परम्परागत पार्टीहरू भन्दा भिन्न हरेक क्षेत्रमा आफ्नो अलग विकल्प भएको पार्टी हो । यस्तो पार्टी सङ्घीय ढाँचाको र समावेशी प्रतिनिधित्व भएको हुनु पर्दछ । पुराना पार्टीहरू जस्तो एकल जातीय नेतृत्व र वर्चस्व भएको होइन, राष्ट्रिय चरित्रको, समानुपातिक समावेशी र प्रत्यक्ष रूपमा लोकतान्त्रिक ढड्गले निर्वाचित भएको हुनु पर्दछ । कार्यशैलीको हिसावले पनि सिद्धान्त र व्यवहारविच एकत्र भएको र नीति प्रधान हुनु पर्दछ । त्यस्तो भयो भने मात्रै एकाइसौं शताब्दीको चुनौति सामना गर्न सक्ने पार्टी बन्न सक्दछ । पार्टीको सङ्गठनात्मक सिद्धान्तमा पार्टीका यी उद्देश्य व्यक्त भएको हुनु पर्दछ । यसरी निर्माण भएको समाजवादी

- पार्टीको सङ्गठनात्मक सिद्धान्त 'लोकतान्त्रिक अकेन्द्रियता' (Democratic Non-centralization) हो । पार्टीको अन्तरिम विधानको धारा ४८ ले व्यवस्था गरेअनुसार यसका आधारभूत विशेषताहरू निम्नानुसार हुने छन्:
१. पार्टीको सार्वभौमसत्ता पार्टीका सदस्यहरूमा निहित हुने छ ।
 २. पार्टी सामुहिक नेतृत्व र व्यक्तिगत जिम्मेवारीको आधारमा सञ्चालन हुने छ ।
 ३. केन्द्र, प्रदेश र स्थानीय तहहरूमा पार्टीको शक्ति बाँडफाँट हुने छ ।
 ४. व्यक्ति सङ्गठनको र सङ्गठन महाधिवेशनको मातहत हुने छ ।
 ५. माथिल्लो समितिको निर्णय तल्लो समितिले पालना गर्नुपर्ने छ ।
 ६. अल्पमतले बहुमतको निर्णय पालन गर्नुपर्ने छ । अल्पमतको विचारको सम्मान गरिने छ ।

२२. पार्टी सङ्गठनमा कार्यपद्धतिको महत्त्व के छ ? पार्टीको कार्यपद्धतिका विशेषताहरू के के हुन ?

विचार, एजेण्डा र उद्देश्य पार्टीको साध्य हो भने सङ्गठन त्यसलाई प्राप्त गर्ने साधन हो । राजनीतिक दलसंग सङ्गठन बाहेक आफ्ना उद्देश्यहरू प्राप्त गर्ने अरु कुनै साधन हुँदैन । पार्टी उद्देश्य तथा सङ्घर्षको तरिकाअनुरूप सङ्गठनको चरित्र फरक हुन्छ । उद्देश्य एकातिर सङ्गठन अकोतिर भयो भने परिणाम प्राप्त हुँदैन । जस्तो-घाँस काटन हाँसिया चाहिन्छ, रुख काटन बन्चरो, कागज काटन कैची । ठीक, त्यस्तै पार्टीको लक्ष्यअनुरूप सङ्गठनरूपी हतियार कस्तो बनाउने भन्ने निर्धारण हुन्छ ।

समाजवादी पार्टी लोकतान्त्रिकरण तथा सङ्घीयकरणका अधुरा कार्यभार पूरा गर्न जनसङ्घर्ष विकास गर्न चाहने पार्टी हो । यो पार्टी प्रत्यक्ष लोकतन्त्रमा आधारित सहभागितामूलक समानुपातिक समावेशी लोकतन्त्रमा विश्वास गर्ने पार्टी हो । उत्पीडित राष्ट्रियताहरूको मुक्ति र हिमाल-पहाड-मध्येशब्दिच परस्पर सम्मान र बलियो एकता निर्माण गर्न चाहने पार्टी हो । सङ्घीयतालाई अझ ठोस, जीवन्त र मूर्त बनाउन चाहने पार्टी हो । विकास, सुशासन र समृद्धिको नेतृत्व गर्न चाहने पार्टी हो । पार्टीको कार्यपद्धतिमा यी

उद्देश्य व्यक्त भएको हुनु पर्छ । सामान्यत यसका कार्यपद्धतिका विशेषताहरू निम्नानुसार छन् ।

१. जनआधारित पार्टी, सार्वभौम पार्टी सदस्य र प्रतिबद्ध कार्यकर्ता पडक्ति
२. सहभागितामूलक समानुपातिक समावेशी प्रतिनिधित्व
३. अभिव्यक्तिमा स्वतन्त्रता, कामकार्वाहीमा एकरूपता
४. बहुमतको कार्यान्वयन अत्यमतको सम्मानः
५. शक्ति पृथकीकरण, नियन्त्रण र सन्तुलन
६. प्रत्येक तहमा समतलीय अङ्ग र निकाय
७. सामुहिक नेतृत्व, व्यक्तिगत जिम्मेवारी
८. व्यक्ति हैन, पद पूर्णकालिन
९. स्वायत्त र सृजनशील जनसङ्गठन
१०. सामाजिक विभेद र अपराध विरुद्ध शून्य सहनशीलता
११. अध्ययनशीलता र स्वअनुशासनमा जोड
१२. आत्मनिर्भर आर्थिक व्यवस्थापनको प्रणाली
१३. व्यवहारिक प्रयोजनका लागि राज्यका प्रदेश, सङ्घर्षका लागि पहिचान आधारित प्रदेश आदि ।

२३. समाजवादी पार्टीको सङ्गठनात्मक संरचना कस्तो छ ?

महाधिवेशन पार्टीको सर्वोच्च अङ्ग हो । महाधिवेशन नभएको अवस्थामा सङ्घीय परिषदले विधायकी अधिकार प्रयोग गर्दछ । कार्यकारी अधिकार केन्द्रिय समितिमा हुन्छ । केन्द्रिय समितिको बैठक नवसेको अवस्थामा दैनिक कार्य केन्द्रिय कार्यकारिणी समितिले गर्दछ । यसले आफ्ना निर्णयहरू केन्द्रिय समितिबाट अनुमोदन गराउनु पर्दछ । केन्द्रमा केन्द्रीय निकायको रूपमा सल्लाहकार समिति, विज्ञ परिषद, अनुशासन आयोग, लेखा आयोग र निर्वाचन आयोग गरी ५ वटा निकायहरू छन् ।

७ वटा भौगोलिक, १ गैरभौगोलिक र १ प्रवास विशेष समितिहरू छन् । पहिचानमा आधारित प्रादेशिक संरचनाका रूपमा १० वटा राष्ट्रिय समितिहरू तथा १ शिल्पी विशेष प्रदेश गरी १० जोड १ को प्रादेशिक संरचनाहरू छन् । पहिचानमा आधारित राष्ट्रिय समितिहरूलाई विधानले पार्टीको राजनीतिक लक्ष्यमा आधारित प्रादेशिक संरचनाको मान्यता दिएको छ । त्यसपछिको सङ्गठनात्मक संरचनामा जिल्ला, सङ्घीय निर्वाचन क्षेत्र र प्रादेशिक निर्वाचन क्षेत्र समिति समन्वय समिति हुन्छन् । त्यसरी नै जिल्ला समिति मातहत गाउँ, नगर, उपमहानगर र महानगरस्तरको पालिका

समितिहरू कार्यकारी हुन्छन् । पालिका समितिको मातहत वडा समिति र वडा समितिको मातहत ससाना गाउँ, वस्ती र टोलस्तरमा पार्टी प्रारम्भिक समिति (Cell Committee) हुन्छन् । यसभित्र लाखौं जनता आवद्ध हुन सक्छन् ।

२४. समाजवादी पार्टीको विश्लेषणमा नेपाली काइग्रेस कस्तो पार्टी हो ?

नेपाली काइग्रेस व्यक्तिगत स्वतन्त्रता, निजी सम्पत्तिको अधिकार, खुल्ला बजार अर्थतन्त्र र संसदीय प्रणालीमा विश्वास गर्ने पार्टी हो । हिजो यसले सर्वैधानिक राजतन्त्रमा समेत विश्वास गर्दथ्यो । नेपाली काइग्रेसले आफूलाई लोकतान्त्रिक समाजवादी भने पनि उसको राजनीतिक व्यवहार विश्वका उदार लोकतान्त्रिक पार्टीको जस्तो रहेको छ । यस पार्टीले समाजवाद शब्दको लोकप्रियताबाट राजनीतिक लाभ लिन समाजवाद भने पनि व्यवहारमा कहिन्त्यै समाजवादी नीतिहरूको पक्षपोषण गरेको छैन । यस पार्टीको आर्थिक नीति नवउदारवादी देखिन्छ ।

२०४६ यता देशमा मुख्य गरी काइग्रेसकै नीतिमा देश चलेको छ । आज शिक्षा र स्वास्थ्यको व्यापक निजीकरण, व्यापारीकरण, अर्थतन्त्रको माफियाकरण, आयातमुखी अर्थतन्त्र, चरम व्यापार घाटाको जुन स्थिति छ, त्यो नेपाली काइग्रेसकै नीतिले गर्दा भएको हो । गणतन्त्र, सङ्घीयता, धर्मनिरपेक्षता, समावेशीता, समानुपातिकता जस्ता युगान्तकारी परिवर्तनका कुनै पनि सवालमा काइग्रेस आफैनै इच्छाशक्ति र वैचारिक प्रतिवद्धतासहित सामेल भएको हैन । परिस्थितिवस लतारिदै आएको हो । समाजवादी पार्टीले उठाइरहेका एजेण्डामा काइग्रेस सहमत छैन । समाजवादी पार्टीको विश्लेषणमा नेपाली काइग्रेस यथास्थितिवादी पार्टी हो ।

२५. नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी (नेकपा) तथा अन्य कम्युनिष्ट पार्टीहरू कस्तो पार्टी हो ?

नेपालमा कम्युनिष्ट पार्टीको स्थापना सर्वहारा वर्गको राज्यसत्ता स्थापना गर्ने लक्ष्यका साथ भएको थियो । रुसको अक्टोबर क्रान्ति र चीनमा भएको नयाँ जनवादी क्रान्तिको प्रभावस्वरूप नेपालमा पनि जनवादी क्रान्ति

गर्ने उद्देश्यबाट अभिप्रेरित भएर यस पार्टीको स्थापना भएको थियो । सन् १९९० को दशकमा सोभियत सङ्घको पतनपछि नेपाल कम्युनिष्ट पार्टीको एउटा धारा नेकपा (एमाले)ले जनताको बहुदलीय जनवादको वकालत गर्दै युरो कम्युनिज्मको जस्तै संसदीय बाटो समात्यो भने अर्को धारा नेकपा (माओवादी) ले जनवादी गणतन्त्र नेपाल स्थापना गर्ने लक्ष्यका साथ जनयुद्धको बाटो समात्यो । सन् २००० पछि त्यस पार्टीले पनि एकाइसौं शताब्दीको जनवादको नामबाट कम्युनिष्ट आन्दोलनको लोकतान्त्रिकरणको विचार अगाडी सारे । सन् २००६ को जनक्रान्तिको पूर्वसन्ध्यामा यस पार्टीले पनि आफ्नो घोषित उद्देश्यलाई स्थगन गर्दै ‘सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र’ मा आयो । यी दुई पार्टी एक भएर बनेको सत्तारुढ डबल नेकपा अहिले ‘संसदवादी कम्युनिष्ट’ बनेको छ ।

पार्टीको स्थापनाकालिन सिद्धान्त र उद्देश्य विश्वव्यापी रूपमा असफल भएपछि, नेपालको कम्युनिष्ट आन्दोलन कुहिरोको कागजस्तो बन्न पुगेको छ । एकातिर उनीहरूले मार्क्सवाद-लेनिनवादप्रति शाब्दिक निष्ठा व्यक्त गर्न छोडेका छैनन् भने अर्कोतिर यी विचारको सान्दर्भिकता र प्रयोगवारे व्यापक अन्यौल, अविश्वास, निरासा र हिनताभाष छ । यही वैचारिक रन्धनाहटबिच उनीहरूले आफूलाई ‘दार्शनिक तथा वैचारिक कम्युनिष्ट नभएर केवल राजनीतिक रूपमा मात्र कम्युनिष्ट भएको बुझिदिन आग्रह गर्दै आएका छन् । व्यवहारमा यी पार्टी कम्युनिष्ट नभई कमाउनिष्ट पार्टी बनिसकेको छ । नेपालको कम्युनिष्ट आन्दोलन हाल वैचारिक रूपले अङ्घ्यारो सुरुडभित्रको यात्रा गरिरहेको छ । तथापि यो सङ्गठनात्मक हिसाबले अझै बलियो छ । तर, दार्शनिक, वैचारिक र नैतिक रूपमा स्खलित भइसकेको पार्टी सङ्गठनात्मक रूपमा मात्र लामो समय बलियो भइरहन सक्दैन । तसर्थ, नेकपा पतनको दिशामा अभिमुख छ । सोभियत सङ्घ, पूर्वी युरोप, पश्चिम बझाल आदि ठाउँमा कम्युनिष्ट पार्टीहरूको पतन भएजस्तै डबल नेकपाको पनि पतन अवश्यम्भावी छ । परिवर्तनका एजेण्डाहरूको दृष्टिले हेर्दा यो पार्टी पनि हाल यथास्थितिवादी पार्टीकै रूपमा रहेको छ ।

सत्तारुढ नेकपाका अतिरिक्त कम्युनिष्ट धारभित्रै नेकपा (मसाल), नेकपा (क्रान्तिकारी माओवादी), नेकपा (विप्लव), नेमकिपा आदि दलहरू छन् । यी

दलहरू या त शास्त्रीय साम्यवादको धडधडीबाट ग्रस्त छन् या त सत्तारुढ नेकपाकै उपग्रही विचार बोकदछन् । नेकपा (विप्लव) ले सशस्त्र सङ्घर्षको बाटो रोजेर ध्वंसात्मक क्रियाकलाप गरिरहेको छ । राजनीतिक संवादको मार्गबाट ऊ ढिलोचाँडो लोकतान्त्रिक मूलधारमा फर्किन पर्दछ । राज्यले दमनद्वारा नभई वैचारिक तथा राजनीतिक प्रक्रियाद्वारा उसलाई मूलधारमा ल्याउने प्रयास गर्नु पर्दछ ।

२६. नेपालका अन्य दलहरूको मूल्याङ्कन समाजवादी पार्टीले कसरी गर्दछ ?

राप्रपा पुनर्उत्थानवादी धारको प्रतिनिधि दल हो । पुराना शासक वर्ग र परिवार राणा, शाह र पञ्चायती शासनका हर्ताकर्ताहरूको राजनीतिक रक्षाक्वचका रूपमा यो दलको उदय भयो । जनतामा निहित धार्मिक भावनाको राजनीतिक दोहन गरेर शक्तिमा फर्किन चाहने यो दल पछिल्लो चुनावमा कमजोर भएको छ । यो दल गणतन्त्र, सङ्घीयता, समानुपातिकता, समावेशिता र धर्मनिरपेक्षताको विरुद्धमा छ । 'महेन्द्रीय राष्ट्रवाद' को पैरवी गर्ने राप्रपा धारले वेलावेला काइग्रेस-कम्युनिष्टको असक्षमताको धमिलो पानीमा माछा मार्ने प्रयत्न गर्दछ । राजतन्त्र फर्किने हल्ला गर्दछ । नेपाली जनताले लामो सङ्घर्ष र ठूलो बलिदानको मूल्यमा राजतन्त्रको अन्त्य गरेका हुन् । त्यो फर्किने कुनै सम्भावना छैन ।

नेपालको राजनीतिमा विवेकशील नेपाली पार्टी, विवेकशील साभा पार्टीजस्ता केही नयाँ दलहरू पनि बनेका छन् । उनीहरूको सिद्धान्त र कार्यक्रम खासै प्रष्ट भइसकेको छैन । विवेकशील नेपाली पार्टीको सोचमा परम्परागत उदार लोकतन्त्रकै भक्ल्को आउँछ, भने विवेकशील साभा पार्टीको चिन्तन प्रणालीमा नवसम्बद्धनवाद प्रभावी छ । यी दलबारे धेरै टिप्पणी गर्ने वेला भइसकेको छैन ।

अहिले संसदमा चौथो ठूलो दलको रूपमा राष्ट्रिय जनता पार्टी रहेको छ । यस पार्टीसँग समाजवादका सन्दर्भमा स्पष्टता देखिँदैन । तर पहिचान र अधिकारसहितको सङ्घीयतालगायत कीतिपय एजेण्डाहरूमा हाम्रो पार्टीको विचारसँग मेल खान्छ । तर व्यवहारमा यो कसरी अगाडी बढ्छ ? त्यो हेदै जाने विषय हो ।

२७. समाजवादी पार्टीले आन्तरिक आर्थिक व्यवस्थापन कसरी गर्दै ?

समाजवादी पार्टी आर्थिक पारदर्शीता र मितव्ययीतामा विश्वास गर्ने पार्टी हो । पार्टीको आर्थिक जीवन स्वच्छ, नैतिक र वैधानिक नबनाइकन त्यस्तो पार्टीले चलाएको राज्य पारदर्शी हुन सक्दैन । समाजवादी पार्टीको मुख्य आर्थिक स्रोत समितिमा आबद्ध सदस्यहरूले तिर्ने लेवी, पार्टी सदस्यहरूको सदस्यता शुल्क र शुभेच्छुकहरूले दिने स्वेच्छक चन्दा हो ।

समाजवादी पार्टीले जबरजस्ती र अपारदर्शी चन्दा उठाउदैन र उठाइएको छैन । पार्टीका ठूला र महत्त्वपूर्ण कार्यक्रम, भेलाहरूमा सहभागीले प्रवेश शुल्क तिर्ने गर्दछन् । हरेक कार्यक्रमपछि आयव्यय सोही कार्यक्रममा सार्वजनिक गरिन्छ । कार्यालयबाट हुने खर्चको मासिक फाँटवारी बनाइन्छ । त्यो हरेक पार्टी सदस्य वा इच्छुक नेपाली नागरिकले पार्टी कार्यालयमा हेन्न सक्दछन् । खर्चको मासिक फाँटवारी पार्टीको अधिकारिक वेवसाइटमार्फत् सार्वजनिक गर्ने व्यवस्था मिलाइदै छ ।

विसु अभियान सचिवालय
समाजवादी पार्टी

सन्दर्भ सामाग्रीहरू

१. समाजवादी पार्टीको घोषणा-पत्र सन् २०१९
२. समाजवादी पार्टीको अन्तरिम विधान सन् २०१९
३. समाजवादी पार्टी, सङ्घीय परिषदको प्रथम बैठकबाट पारित राजनीतिक प्रतिवेदन
४. समाजवादी पार्टीको नियमावली
५. सङ्गठन विस्तार तथा सुदृढीकरण (विसु) अभियानको निर्देशिका सन् २०२०